

Hans Lemmens

Een leerschool van de liefde

*Maria Magdalena
in het evangelie van Johannes*

cichorei

Lemmens, Hans

Een leerschool van de liefde ; Maria Magdalena in het evangelie van
Johannes / Hans Lemmens – Amsterdam: Cichorei

ISBN 978 94 91748 53 0

NUR 728

Afbeelding omslag: 'Bewening' (1515–1523), detail, Gerard David
(ca. 1460–1523), National Gallery, Londen

Omslagontwerp, redactie, layout en zetwerk: Jaap Verheij

© Hans Lemmens / Uitgeverij Cichorei, Van Beuningenplein 15-2,
1051 VS Amsterdam, 2016

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere
wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means, without written permission from the publisher.*

Inhoud

	Inleiding	7
1	Schepping	14
2	Een bruiloft	27
3	De moederbuik	38
4	De bruid	43
5	De relatie wordt concreter	52
6	Geestwind 1	61
7	Overspel	68
8	Maria	73
9	Een aarderitueel	83
10	Geestwind 2	92
11	Onder het kruis	100
12	Een huwelijk van hemel en aarde	108
13	Een ontmoeting in de dageraad	112
14	Geestwind 3	123
15	Overzicht	125
16	Daarna	134
17	Sofia	145
18	Liefde	159
	Nawoord	163
	Literatuur	164

Inleiding

Zingeving

Hoewel de moderne psychologie heeft ontdekt dat zingeving en geloof voorwaarden zijn voor psychische gezondheid, is het aandeel van deze fenomenen binnen onze cultuur nou niet bepaald florissant te noemen.

Dat zal er voor een deel mee te maken hebben dat de vader van de dieptepsychologie, Sigmund Freud, tegen zingeving en geloof een stevige weerstand koesterde. Hij beschouwde ze als uitingsvormen van een gefrustreerde seksualiteit. In de twintigste eeuw heeft zijn visie breed navolging gevonden.

Voor een ander deel zal ons gebrek aan zingeving en geloof ermee te maken hebben dat de 'religie' waar het merendeel van de westerse mensheid zijn geloof aan heeft gehecht, namelijk de gangbare wetenschap, geen toegang heeft tot zingeving. Dat komt doordat zij ervoor gekozen heeft zich tot het verstand te beperken. Voor zingeving is nog wel iets anders nodig dan verstand en voor geloof moet het verstand zelfs even in de wacht worden gezet. Waarschijnlijk is voor veel moderne mensen hun gelovend vermogen met het geloof in de gangbare wetenschap opgebruikt. Maar goed, de gangbare psychologie is nog wel in staat geweest onze behoefte aan zingeving en geloof officieel te bevestigen.

Voor nog een ander deel zal het ermee samenhangen dat de religies nou niet bepaald reclame hebben gemaakt voor zingeving en geloof, de redenen van hun bestaan. Vaak waren de daden niet in overeenstemming met de mooie woorden die werden gepreikt en niet zelden maakten geestelijke leiders zich schuldig aan de zonden die ze bestreden.

Naast en steeds meer in plaats van de religies zijn in de twintigste eeuw andere vormen van zingeving en geloof ontstaan. Een ervan, de antroposofie, doet haar best het spirituele wetenschappelijk en praktisch te maken, maar verliest steeds meer maatschappelijk terrein. Een andere stroming, samengevat onder de term 'New Age', tiert welig, maar van een substantiële invloed op ons wetenschappelijke denken is tot nu toe nog weinig te merken geweest. Slechts hier en daar zijn tekenen te bespeuren die wijzen op een kruisbestuiving tussen spiritualiteit en wetenschap. Ik denk bijvoorbeeld aan het werk van Rupert Sheldrake en aan het onderzoek van Mehran Keshe.

Wat ik in dit boek ga proberen is een vorm van zingeving en geloof uitwerken op basis van een geschrift dat ook voor de christelijke kerken toonaangevend is geweest, het evangelie van Johannes. Juist in het Johannesevangelie zie ik namelijk een bron van spiritualiteit die niet alleen heel goed aansluit bij onze tijd maar die het ook in zich heeft een aanvulling te bieden op de gangbare wetenschap. Om daar bij te komen moet ik echter de interpretaties zoals die vanuit de kerken zijn geboden grotendeels opzijzetten. Ik ga het Johannesevangelie dus afstoffen, geholpen door de letterlijke betekenis van de oorspronkelijke Griekse tekst, die in de meeste vertalingen enigszins verdoezeld wordt.

Het gaat mij daarbij niet om de zingeving en het geloof als zodanig, het gaat mij om de manier waarop deze kunnen helpen vorm te geven aan ons persoonlijke leven en aan onze maatschappij.

Twee gezichtspunten

Twee gezichtspunten, die ik uit een jarenlange omgang met dit evangelie heb opgedaan, zullen leidend zijn bij deze onderneming.

Het eerste komt erop neer dat van de vier erkende evangeliën dit evangelie niet alleen het diepzinnigste maar ook het meest praktische is. Ik ben het zelfs gaan zien als een praktische handleiding. Daarmee bedoel ik niet dat het naadloos aansluit bij het gewone leven, ik bedoel dat het praktisch maakt hoe het gewone leven kan worden omgevormd. Zeker is de getoonde weg nog niet in alle opzichten begaanbaar, maar waar dit nog niet het geval is, biedt hij een perspectief dat nu al ons handelen kan inspireren en richten.

Het tweede gezichtspunt komt erop neer dat het hele Johannesevangelie gezien kan worden als een uitwerking van het thema mannelijk-vrouwelijk. Dit gezichtspunt deed zich voor nadat ik mij talloze malen het hoofd had gestoten aan de allereerste zin van dit geschrift, die meestal vertaald wordt met 'In het begin was het woord.' Bij de bestudering van de Griekse oertekst viel mij opeens op dat het met 'begin' vertaalde woord in taalkundige zin vrouwelijk was en het als 'woord' vertaalde woord mannelijk, en dat bracht een nieuwe opening. Opeens zag ik allerlei verbanden en dat de verhouding tussen mannelijk en vrouwelijk in dit evangelie een structureel gegeven was, groeide al snel uit tot een overtuiging. Pas later werd mij duidelijk dat het, naast Jezus als de belangrijkste vertegenwoordiger van het mannelijke, vooral Maria Magdalena was die het vrouwelijke vertegenwoordigde.

De sleutel tot een tekst (alsook tot een ervaring) is vaak een specifiek detail, dat een invalshoek biedt om op een specifieke manier naar het geheel te kijken. In mijn geval was de man-vrouwverhouding die sleutel. En de liefde tussen man en vrouw was de inspiratie tot het schrijven.

Mijn eigen ervaringen

Ik ben katholiek opgevoed en als zodanig ben ik vanaf mijn vroegste jeugd met de bijbel in aanraking geweest. Op mijn twaalfde

ging ik naar het ‘Klein Seminarie’, een kostschool voor jongens die priester wilden worden, maar toen ik zestien werd heb ik het katholieke geloof van de ene op de andere dag afgelegd, alsof ik een jas aan de kapstok hing. Het duurde tot even na mijn dertigste eer ik weer belangstelling voor het evangelie begon te krijgen, voornamelijk door boeken van Rudolf Steiner die aan dit onderwerp waren gewijd. Puur op basis van zijn geestelijke inzichten en zonder enige binding met een godsdienst legde hij diepere lagen van deze evangeliën bloot die ik misschien wel vaag had vermoed maar die ik nooit had verwacht zo helder onder woorden gebracht te zien.

Opnieuw ging ik mij in de bijbel verdiepen, waarbij ik een sterke voorkeur ontwikkelde voor het evangelie van Johannes. Ik las nu ook werken van Steiner over andere onderwerpen en at mij als een rups door de zeer uitgebreide antroposofische bibliotheek heen, met de nodige omwegen via andere spirituele en occulte literatuur. Verder nam ik deel aan diensten van de ‘Christengemeenschap’, een door Steiner geïnaugureerde religieuze stroming. Na een kleine vijftien jaar begon ik echter tekenen van oververzadiging te vertonen en besloot ik ook van de antroposofie wat afstand te nemen. Ik zocht de religie nu niet meer in boeken of in een dienst maar in het gewone leven en las alleen nog literatuur die ik echt kon verwerken en toepassen.

Ondertussen mediteerde ik er flink op los, waarbij ik van allerlei verschillende richtingen gebruik maakte. Niet alleen antroposofie maar ook richtingen als yoga, taoïsme, kabbalah en Keltische mystiek kwamen voorbij. Daarnaast werkte ik hard aan mijn innerlijk in de zin dat ik veel sessies deed om mijn gevoelsleven op orde te brengen. Het Johannesevangelie maakte regelmatig deel uit van mijn meditatie maar ik liet het steeds weer los. Totdat ik uiteindelijk het gevoel kreeg een spiritueel thuis te missen. Een grotere mate van trouw aan een bepaalde spirituele lijn zou

mij goed doen, was mijn gevoel. Meteen was mij duidelijk dat het Johannesevangelie hiervan de kern moest zijn.

Toen ik daar eenmaal voor had gekozen kwam het evangelie al snel dichterbij mij te staan. Waarbij zeker ook een rol speelde dat ik er met mijn vrouw samen op mediteerde. Mede door haar inbreng kreeg ik het gevoel dat het zich begon te openen en ik werd zo enthousiast over mijn ontdekkingen dat ik de behoefte kreeg ze te delen. Dit boek is het resultaat.

Kritiek

Ik ben mij ervan bewust dat er de laatste decennia veel kritiek is geweest op de vier evangeliën die vanaf de vierde eeuw maatgevend zijn geweest voor het christendom. Ze zouden geredigeerd zijn op grond van de inzichten en overtuigingen die in de vierde eeuw bestonden bij de kerkelijke leiders. Zeker zijn er sindsdien ook nieuwe gegevens bekend geworden, vooral door de vondsten van Nag Hammadi (1945) en Qumran (1947), die een heel ander aspect van de gebeurtenissen rond Jezus van Nazareth hebben belicht, minder het historische dan het geestelijke, en die de rol van Maria Magdalena veel beter inzichtelijk hebben gemaakt. De meeste van deze geschriften worden gnostisch genoemd.

Niettemin blijft voor mij de kwaliteit van het Johannesevangelie overeind en wel omdat ik er niet alleen veel inspiratie uit put maar omdat ik er ook een sterke innerlijke samenhang in ervaar. Ik zie het als een zeer uitgewogen compositie en dat wekt bij mij als schrijver vertrouwen. In dat vertrouwen voel ik mij gesterkt doordat voor een van de belangrijkste gnostische stromingen die hebben bestaan, de katharen, het Johannesevangelie de basistekst was. Als dit evangelie geredigeerd is in de vierde eeuw, dan is dat zeer knap gedaan en in overeenstemming met de eventuele basistekst. Ik ervaar er nauwelijks ongerijmdheden,

overbodigheden of lacunes in, en de breukvlakken, die er wel in zichtbaar zijn, verstoren de samenhang niet.

Ondertussen heb ik veel van de gnostische geschriften geleerd.

Aanpak

De aanpak die ik hanteer bij mijn interpretatie is gebaseerd op het evangelie zelf. Natuurlijk heb ik veel materiaal gelezen dat ermee samenhangt, maar ik gebruik dit alleen als illustratie, niet als argument. Ook haal ik geen andere evangeliën aan om dit evangelie te begrijpen. Het leidt vaak tot dwaalsporen, heb ik gemerkt. Dit evangelie heeft een sterke eigenheid.

Wat ik wel doe is de verwijzingen naar de joodse bijbel serieus nemen die regelmatig in dit evangelie voorkomen. Want daarbij gaat de evangelist ervan uit dat wij die kennen.

Steeds weer probeer ik intiem deze tekst te beluisteren, in de verwachting dat hij zo langzamerhand zelf zijn geheimen prijs zal geven. Het is de interne samenhang van de tekst zelf die mij leidt, het specifieke woordgebruik, de zorgvuldige compositie, het ritme van de zinnen. En zeker ook de werking van de woorden, voorbij hun betekenis.

Vertaling

De citaten uit het evangelie die ik aanhaal heb ik zelf vertaald uit het Grieks waarin ze geschreven zijn. Daarbij heb ik niet gestreefd naar popularisering maar juist naar het terugvinden van de letterlijke betekenis, omdat die mij de meeste openingen verschaft. Dit leidt soms tot ongebruikelijke formuleringen, maar het Grieks van Johannes was ook niet erg zuiver op de graat. Het gaat mij niet om een vlotte of om een mooie tekst, het gaat mij om een tekst die doorzicht biedt.

Bron

Graag bied ik je, beste lezer, wat water aan uit de bron die mij heeft geïnspireerd en nog steeds inspireert, in de verwachting dat ik ook zelf zo weer nieuwe inspiratie zal vinden.

Om dit boek te begrijpen is het niet nodig dat je met het Johannesevangelie vertrouwd bent. Maar je kunt mijn visie misschien beter toetsen als dat wel het geval is.

Wil je reageren, dan kun je gebruik maken van het emailadres achterin dit boek.

1 Schepping

Laten we beginnen bij het begin.

Het begin

Het evangelie begint ermee dat het begin van de wereld beschreven wordt.

Het begin van het evangelie en het begin van de wereld overlappen elkaar dus, in zekere zin.

Het begin van de wereld wordt beschreven als een schepping en gezien de overlapping tussen het evangelie en de wereld lijkt het erop dat het begin van het evangelie zelf eveneens een schepping is.

In ieder geval heb ik de ervaring dat de woorden van de eerste achttien verzen, ook wel de proloog genoemd, een diepere werking hebben dan de woorden van een gewoon verhaal. En dat ze niet alleen een begrijpende maar ook een meditatieve houding vragen.

Een schepping is hoe dan ook lastig te denken. Dat er aanvankelijk nog geen wereld was en dat die wereld op een bepaald moment ontstond, het heeft iets raadselachtigs. Waar kwam die wereld vandaan?

Trouw aan haar op het materiële gerichte benaderingswijze probeert de moderne natuurwetenschap dit raadsel op te lossen door een materiële verklaring, voorbijgaand aan het gegeven dat er nog helemaal geen materie bestond, dat die nou juist pas begon te ontstaan. De wereld zou volgens deze wetenschap ontstaan zijn door een 'oerknal', waarbij een punt met een oneindige dicht-

heid explodeerde in losse, uit elkaar vliegende stukken. Daarbij spreekt ze zichzelf tegen, aangezien een punt met een oneindige dichtheid op grond van haar eigen principes een onmogelijkheid is. In plaats van met een raadsel confronteert ze ons zo met een onmogelijkheid.

Nee, met een op het materiële gerichte benaderingswijze komen we hier niet uit. Wij zullen moeten accepteren dat het ontstaan van de wereld binnen het gangbare denken niet te vatten is. Dit denken is immers gebaseerd op de dingen zoals ze zijn, terwijl het hier gaat om hoe ze ontstonden. Om op dit ontstaan toch nog enig vat te vinden zullen wij een andere manier van denken moeten beproeven. En zullen we onze toevlucht moeten nemen tot een woordgebruik dat af en toe buiten de geijkte kaders treedt.

Mannelijk en vrouwelijk

De eerste zin van het evangelie luidt in het Grieks:

En archei èn ho logos.

Wat meestal vertaald wordt als:

In het begin was het woord.

Die vertaling is niet verkeerd. Maar het Griekse woord 'archè', hier vertaald met 'begin', kan ook betekenen 'oersituatie' of 'oorsprong' en het lijkt mij niet onbelangrijk deze betekenissen mee te laten klinken. Verder lijkt het mij van belang dat 'archè' taalkundig een vrouwelijk woord is. Het woord 'logos' kan behalve 'woord' ook 'logica', 'betekenis', 'zin', of 'reden' betekenen. Het is mannelijk.

Nemen we deze nuances mee in de vertaling, dan kan de eerste zin de volgende gestalte krijgen:

In een vrouwelijke oertoestand was het mannelijke woord.

Volgens de schrijver van het Johannesevangelie voltrok de schepping, waarbij de wereld tot aanzijn kwam, zich hierin dat er een vrouwelijke oersubstantie bestond, waaraan het mannelijke woord betekenis gaf. Dat is wat aan het begin van dit evangelie over de schepping en over de rol van het mannelijke en het vrouwelijke hierbij naar voren wordt gebracht.

God scheidt zichzelf

Werk ik dit verder uit, dan kom ik tot de volgende voorstelling.

Eerst was er nog niks.

Er was dus ook nog geen god en er waren nog geen goden. En er was al helemaal geen materie.

Toen, op dat mysterieuze moment, was er een woord. En dat woord klonk in een soort oersubstantie, die aan de materiële substantie voorafging.

Daarmee begon de wereld. Daardoor werd de wereld geschapen.

Wat was dat voor woord?

Het enige logische antwoord lijkt mij: het was het woord waarmee God uitsprak dat hij bestond. En daardoor bestond hij ook pas, al klinkt dat misschien een beetje filosofisch.

‘Ik ben’, moet hij hebben gezegd.

Op dat mysterieuze moment schreep God zichzelf.

Door deze uitspraak ontstond een splitsing. Aan de ene kant kwam de sprekende God en aan de andere kant het uitgesproken woord. Door het uitgesproken woord leerde God zichzelf kennen, zoals een kunstenaar door te scheppen iets over zichzelf te weten kan komen.